

4 min illik tənəzzülün sirri

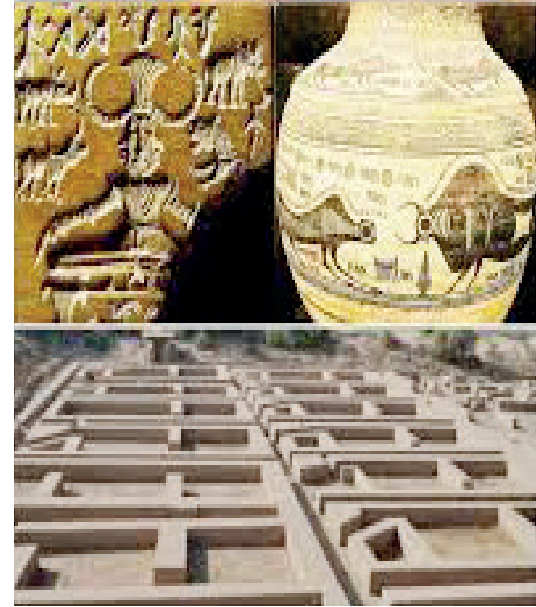
Dünyanın ən qədim və inkişaf etmiş mədəniyyətlərindən biri sayılan, texnoloji səviyyəsinə görə Misir və Mesopotamiyadan geri qalmayan Harappa Hind sivilizasiyası, təxminən, 4 min il əvvəl qəfil tarix səhnəsindən silinmişdi. Onilliklər boyu bu böyük tənəzzülün səbəbi məlum olmasa da, alimlərin apardığı yeni araşdırma o zaman sivilizasiyanın sonunu gətirən əsas amili üzə çıxarıb.

Harappa mədəniyyəti eramızdan əvvəl 3300–1300-cü illər arasında indiki Pakistan və Hindistanın şimal-qərbində, Hind çayının məhsuldar vadisində mövcud olub. Onun daha da qədim dövrdə – eramızdan əvvəl 5000-ci ildə formalaşdığı ehtimalı da irəli sürülür. Lakin bu sirli sivilizasiyanın yazısı indiyə qədər oxunmadığı üçün onun siyasi, sosial və iqtisadi quruluşu haqqında biliklər ancaq arxeoloji tapıntılara və digər xalqların yazılı mənbələrinə əsaslanır.

səhnələri əks etdirən təsvirlərə rast gəlməyiblər.

Eramızdan əvvəl 1900-cü illərə yaxın Harappa mədəniyyətində geriləmə baş verib: yazı sistemi tədricən yox olub, Yaxın Şərq xalqları ilə ticarət zəifləyib, şəhərlər tərk edilib. Bu tənəzzülün səbəbi uzun müddət mübahisəli qalsa da, əsas versiyalar iki fərziyəni dəstəkləyib: Hind-Avropa tayfalarının hücumu və ya çay sistemlərinin quruması.

Nəhayət, beynəlxalq alimlər qrupu Hindistan Texnologiya İnstitutunun professoru Vimal Mişra-

lər arasında hər biri ən azı 85 il davam edən dörd böyük quraqlıq dövrü yaşayıb. Bu dövrdə həm də orta illik temperatur 0,5°C artıb. Suyun azalması, İnd çayının səviyyəsinin düşməsi və yağışların zəifləməsi sivilizasiyanın təsərrüfat modelini, – illik daşqınlardan su alan buğda və arpa əkinçiliyini, – çökdürüb. Su çatışmazlığı nəticəsində şəhərlərdə inkişaf etmiş mühəndis sistemlərini saxlamaq mümkün olub və insanlar başqa bölgələrə köçməyə məcbur qalıblar.

Əvvəlcə əhali sağ qalmış çay qolları boyunca yerləşsə də, quraqlığın davam etməsi kütləvi miqrasiyaya səbəb olub. Tərk edilmiş şəhərləri zamanla qum və toz basıb. Harappalıların bir hissəsi Himalay yamaclarına və Qanq çayının məhsuldar vadisinə köçərək digər xalqların mədəniyyətlərinə qarışmış. Alimlər bildirirlər ki, Harappa sivilizasiyasının tənəzzülü sürətli və qəfil yox, çox uzunmüddətli və mərhələli olub.

Quraqlıq nəticəsində bitkilərin məhv olması torpaqda rütubəti azaldıb, havaya qalxan toz isə yağıntıların daha da azalmasına səbəb olaraq regionu getdikcə daha quraq və yaşanmaz vəziyyətə gətirib. Nəticədə dünyanın ən inkişaf etmiş qədim sivilizasiyalarından biri su qıtlığı və iqlim dəyişikliyi qarşısında tab gətirə bilməyərək tarix səhnəsindən silinib.

*Hazırladı:
S.ELAY
XQ*

XX əsrin əvvəllərində tapılan iki əsas şəhər, – Harappa və Moxenco-Daro, – İnd sivilizasiyasının yüksək mühəndislik səviyyəsini üzə çıxarıb. Burada evlərdə kanalizasiya, vannalar, tualetlər, həmçinin inkişaf etmiş su təchizatı sistemi mövcud olub. Buna baxmayaraq, sivilizasiyanın idarə modeli, şəhərlərin bir-biri ilə münasibətləri və hakimiyyət strukturu barədə dəqiq məlumat yoxdur. Arxeoloqlar bu günə qədər hökmdar heykəllərinə və ya hərbi

nin rəhbərliyi ilə bu sirri açmağa yaxınlaşıb. Onlar qədim dövrdə bölgəyə düşən yağıntı miqdarını müəyyən etmək üçün üç iqlim modelindən və “təbiətin arxivləri” adlandırılan stalaktitlər, stalagmitlər və göl çökmələrindən istifadə ediblər. Bu kombinasiyalı metod tədqiqatçılara minilliklər əvvəlki iqlimi yüksək dəqiqliklə bərpa etməyə imkan verib.

Nəticələr gözləniləndən də təsiredici olub: Harappa sivilizasiyası eramızdan əvvəl 4400–3400 il-